

Інституту луб'яних культур НААН — 90

12 жовтня 2021 року виповнилось 90 років від дня заснування Інституту луб'яних культур Національної академії аграрних наук України — наукового закладу з багатою історією і традиціями.

До 1991 р. інститут виконував функцію головної організації з науково-технічного забезпечення проблем коноплярства СРСР, а з 1991 р. — проблем льонарства і коноплярства України. Зараз інститут є базовою організацією зі стандартизації продукції льону-довгунця і конопель, на його основі функціонує Технічний комітет України № 61 “Луб'яні культури”.

На сьогодні Інститут луб'яних культур є єдиною в Україні установою, що проводить наукові дослідження з проблем коноплярства. Він здійснює висококваліфікований комплексний супровід галузей, починаючи зі створення адаптованих до сучасних вимог виробництва сортів льону-довгунця та конопель і закінчуючи розробленням технологій поглибленого перероблення лубоволокнистої сировини та методів її об'єктивного оцінювання. Установа має величезний досвід селекції та світові досягнення зі створення сортів конопель без вмісту наркотичних сполук і високопродуктивних сортів льону-довгунця з поліпшеною якістю волокна. В інституті створені унікальні колекції льону і найбільша у світі колекція конопель, підтримується єдиний у світі довготривалий стаціонарний польовий дослід з вирощування конопель у монокультурі, закладений у 1931 році. В інституті створена наукова школа з селекції і насінництва луб'яних культур, здійснюється співробітництво з закордонними партнерами, вищими навчальними закладами та інститутами НАН України. Інститут знаний серед льонарів і коноплярів у світі. Він має достатній науковий потенціал — 4 докторів і 10 кандидатів наук.

У різні роки наукову установу очолювали: Михайло Петрович Олексенко, Григорій Григорович Сарайлов, Полікарп Хомич Панченко, Анатолій Сергійович Хренніков, Яків Михайлович Толочко, Петро Олексійович Горшков, Григорій Іванович Сенченко, Павло Арсентійович Голобородько, Віктор Михайлович Кабанець, Рубіль Нуртдінович Гілязетдінов, Ігор Олексійович Маринченко, Сергій Михайлович Ткаченко (очолює нині).

За 90-річний період науковцями інституту **вперше у світі** створено сорти конопель:

— одночасно дозріваючі, а пізніше однодомні, що дозволило механізувати процес їхнього збирання;

— з високим вмістом волокна, серед яких і новий сорт **Глухівські 51**, що забезпечило збільшення його виробництва у 2,0 – 2,5 рази;

— з відсутністю наркотичних властивостей (**ЮСО-31, Золотоніські 11, Золотоніські 15, Глера, Гляна** та інші) та повною відсутністю наркотичних сполук (**Вікторія, Ніка, Артеміда**), що посприяло поверненню конопель на поля України, країн ЄС, Канади й інших після заборони їхнього культивування;

— з високою насінневою продуктивністю, стабільною ознакою однодомності і повною відсутністю наркотичних сполук (**Глесія**), і олійністю (**Миколайчик**), що посприяло суттєвому збільшенню виробництва насіння і застосування його у якості продукту харчування;

— з високою урожайністю стебел (**Глухівські 85**), що забезпечило можливість використання технічних конопель у якості альтернативного джерела енергії.

— з підвищеним вмістом канабідіолу, канабіхромену (**Вік 2020, Медана**), що забезпечило можливість використання промислових конопель з терапевтичною метою.

Крім того, за роки існування інституту створено:

— сорти льону-довгунця (**Чарівний, Глінум, Глазур Гладіатор, Есмань, Сіверський, Усівський** та інші з високою продуктивністю і якістю волокна, що посприяло поширенню сортів вітчизняної селекції в Україні;

— технології механізованого збирання конопель та їх первинної переробки і сконструйовано машини для реалізації цих технологій, що дозволило тяжку ручну працю замінити машинами;

— інструментальні методи оцінки лубоволокнистої сировини, державні і національні стандарти, що забезпечило об'єктивність оцінювання конопляної і лляної соломи і трести при її реалізації на переробні підприємства;

— національні колекції конопель і льону, що дозволило світове різноманіття зародкової плазми різних форм льону і конопель успішно використовувати у практичній селекційній роботі.

У 1931 році було закладено єдиний у світі унікальний багаторічний польовий дослід вирощування конопель у монокультурі, який підтримується впродовж 90 років, що довело можливість їх вирощування у господарствах з обмеженими земельними угіддями.

Селекцією конопель — одним із основних напрямів роботи — інститут займається з 1931 року. Основи селекції конопель закладено одним із перших українських генетиків Миколою Миколайовичем Гришком.

На основі фундаментальних досліджень генетики статі конопель та завдяки застосуванню розроблених науковцями методів селекції сортової типовості конопель піднято до рівня світових вимог і перевищено їх.

Науковцями розроблено методики селекції конопель різних напрямів використання, що успішно застосовуються в селекційній практиці.

З метою прискорення селекційного процесу і підвищення його ефективності власними силами з використанням наявного обладнання і матеріалів обладнано і запущено два фітотрони та лабораторію біотехнології для культури *in vitro*.

На даний час важливі напрями селекційної роботи з коноплями пов'язані з підвищенням насінневої продуктивності, олійності, волокнистості та використанням їхніх складових у медицині, харчовій промисловості і в якості швидко відновлюваного джерела енергії.

Сорти промислових конопель селекції інституту впроваджуються не тільки в Україні, а й за кордоном, а саме:

— **ЮСО-31** внесено до Реєстрів сортів ЄС, Канади, Казахстану та інших країн і вже більше 30 років він знаходиться у міжнародному товаровиробництві. У міжнародній методиці оцінки нових сортів на стабільність і однорідність (Женева, 2012) він слугує еталоном за 6 ознаками;

— **Гляна** зареєстровано у Франції, Канаді, Казахстані, РФ, Уругваї, Польщі;

— **Глесія** з підвищеною насінневою продуктивністю (біля 2,5 т/га) не має аналогів у світі, пройшов реєстрацію в Італії;

— **Глухівські 51** з високим вмістом волокна зареєстровано США.

Завдячуючи оптимальному поєднанню господарських ознак з вимогами сучасного ринку інновацій, сорти конопель інституту набули широкого поширення в Україні і за її межами. Завдяки новим сортам дозволено культивування без цілодобової охорони промислових конопель, вміст ТГК у яких не перевищує 0,08%, та знято обмеження відстані від доріг та населених пунктів до їхніх посівів. Отже, досконалі методичні розробки та успішні селекційні дослідження вчених інституту у напрямі створення ненаркотичних сортів промислових конопель дозволили повернути цінну технічну культуру у світове виробництво. За останні роки суттєво підвищився інтерес аграріїв та бізнесових структур до культивування промислових конопель.

Досягнення українських селекціонерів зі створення сортів конопель з відсутністю наркотичних властивостей оцінені в усьому світі, а в Україні вони відзначені Премією НААН “За видатні досягнення в аграрній науці”.

Місто Глухів знане у світі не лише як гетьманська столиця, як місто Бортнянського і Березовського, Довженка і Шапоріна, а і як місто, у якому знаходиться Інститут луб'яних культур — центр світової науки по коноплях.

З 1974 року в інституті розпочато науково-дослідну роботу з селекції льону-довгунця, результатом якої стало створення і впровадження у сільськогосподарське виробництво високопродуктивних сортів льону-довгунця із високим вмістом волокна. Серед них нові сорти з високою урожайністю стебел, волокна і насіння — **Гетьман** і **Чернечі джерела**, що зараз знаходяться на державному сортовипробуванні..

Сьогодні селекціонери-льонарі спрямовують зусилля на виведення пізньо- і скоростиглих сортів з високою якістю волокна, стійких до вилягання та ураження хворобами, з поліпшеними господарсько-цінними ознаками та підвищеною насінневою продуктивністю. Останній напрям є найбільш актуальним на даний час і опрацьовується згідно запиту виробництва.

У 1932 році в установі започатковані дослідно-конструкторські роботи зі створення перших коноплезбиральних машин: жатки секційного типу ЖК-2,1 та коноплемолотарок МК-1,5, МКС-1,5, автори останньої були удостоєні Державної премії СРСР. Результатом подальшої напруженої праці конструкторів стало створення коноплезбирального комбайну ККП-1,8 та розроблення потокової технології збирання конопель з комплексом машин для її реалізації, ресурсозберігаючої технології збирання і перероблення конопель, технології збирання насінневих конопель з використанням зернозбиральних комбайнів, що дозволило адаптувати машини загального призначення до збирання луб'яних культур і забезпечило суттєвий економічний ефект, а також технології збирання льону-довгунця, що забезпечило скорочення затрат трудових та матеріальних ресурсів, зменшення втрат насіння та підвищення його схожості .

Розробленням технологічних прийомів первинної переробки лубоволокнистої сировини установа займається з 1931 р. Науковцями створено комплекс машин для поза заводської обробки конопель, інтенсивна технологія приготування конопляної трести й технологія росяного мочіння та встановлені оптимальні технологічні прийоми перероблення конопель у рулонах.

У стінах інституту розроблена оригінальна технологія виділення волокна та комплекс малогабаритного обладнання для безвідходної переробки льоносировини, створені технології одержання конопляного лубу та лляного волокна з хаотичним розташуванням волокон у масі, що спрямовані на зменшення собівартості продукції і підвищення ступеня механізації робіт у льонарстві та коноплярстві.

З метою розширення сфери використання та асортименту продукції з льону-довгунця і конопель розроблено технології поглибленої переробки — одержання обрешеного насіння і олії та вироблення будівельних матеріалів зі складових стебел.

Для потреб підприємств малого та середнього бізнесу створено, виготовлено та впроваджено у виробництво **першоувітчизняну лінію** для первинної переробки луб'яних культур, що забезпечує отримання волокна з заокругленістю до 5,0 %.

На основі досліджень, проведених за останні роки з питань удосконалення технологій культивування луб'яних культур, розроблено ресурсозберігаючі технології вирощування конопель льону-довгунця і та комплексну систему захисту цих культур від шкідників, хвороб і бур'янів, впровадження яких на більшості посівних площ в Україні забезпечило підвищення врожайності лубоволокнистої продукції і насіння та скорочення матеріальних та енергетичних витрат.

Наукові дослідження зі стандартизації лубоволокнистої сировини започатковані в інституті у 1950 році. Науковцями розроблено й запропоновано спеціальні прилади-

імітатори, на основі яких розроблені національні стандарти на лубоволокнисту продукцію конопель і льону-довгунця. Зараз на базі інституту, як уже відмічалось, функціонує технічний комітет стандартизації “Луб’яні культури”, що координує дослідження зі стандартизації луб’яних культур в Україні

Щорічний економічний аналіз стану льонарства і коноплярства в Україні дозволяє оцінювати тенденції розвитку галузей, вносити пропозиції щодо розміщення посівів та удосконалення переробної промисловості, вести пошук потенційних резервів і можливостей зростання ефективності виробництва конопель і льону-довгунця та визначати шляхи розв’язання проблем галузей.

Для підвищення інвестиційної привабливості луб’яних культур підготовлено проекти бізнес-планів з вирощування конопель і льону-довгунця як сировини для одержання довгого волокна та організації виробництва олії із насіння, волокна та пелетів із трести, будівельних блоків із костриці промислових конопель.

Розробки науковців знайшли визнання як серед українських, так і зарубіжних науковців і товаровиробників. Колектив підтримує ділові контакти з партнерами Франції, Литви, Китаю, Білорусі, Польщі, Казахстану, Бельгії, Німеччини, Канади, США та багатьох інших країн.

Основним напрямом міжнародного співробітництва є наукові дослідження з селекції конопель і льону-довгунця, вивчення, розповсюдження та комерційного використання колекційних зразків та селекційних сортів луб’яних культур установи за кордоном, пропагування української аграрної науки у світі і, як результат, відкриття на базі установи спільно з Дацинським відділенням Хейлундзянської академії наук КНР Українсько-китайського дослідницького центру з луб’яних культур.

Ефективним є співробітництво з інститутами Національної академії аграрних наук України та Національної академії наук України з питань створення перспективного селекційного матеріалу льону-довгунця і конопель, у тому числі й мутантного походження.

Установа активно співпрацює з навчальними закладами України. Провідні вчені читають лекції, передаючи свої знання молоді, входять до складу спеціалізованих вчених рад, призначаються головами державних екзаменаційних комісій вузів.

Інститут щорічно закладає демонстраційний полігон луб’яних культур, що використовується для пропаганди нових сортів льону-довгунця і конопель, проведення навчань, нарад, семінарів-тренінгів тощо.

Належна увага надається захисту нових наукових розробок, значна частина яких закладена у нові сорти, технології, машини та обладнання, що впроваджені у виробництво.. За 90 років існування одержано біля 150 охоронних документів.

Для забезпечення потреб сільгоспвиробників щорічно вирощується оригінальне та елітне насіння луб’яних культур високих категорій-генерацій власної селекції для максимального використання у виробництві українських сортів льону-довгунця і конопель.

Особлива наша гордість — це люди, висококваліфіковані, віддані своїй справі науковці, інженери, техніки, лаборанти, механізатори й робітники — сумлінні працівники, які примножували й примножують досягнення і славу установи. З нагоди свята дозвольте висловити щирі слова подяки усім Вам за самовіддану працю.

Нинішніми досягненнями інститут завдячує нашим кращим професіоналам: докторам сільськогосподарських наук — Ірині Михайлівні Лайко та Сергію Володимировичу Міщенку, кандидатам сільськогосподарських наук — Ганні Іванівні Кириченко, Ларисі Михайлівні Кривошеєвій, кандидату біологічних наук Василю Івановичу Чучвазі; кандидатам технічних наук — Юрію Володимировичу Мохеру, Людмилі Михайлівні Жуплатовій, Сергію Петровичу Коропченку, Олегу Аркадійовичу Примакову, Петру Васильовичу Лук’яненку, Дмитру Олександровичу Петраченку;

науковцям — Світлані Володимирівні Дудуковій, Олександрю Віталійовичу Головію, Олександрю Михайловичу Довгополуму, Олександрю Петровичу Рябченку, Ганні Михайлівні Лайко, інженерно-технічним працівникам, лаборантам, механізаторам, бухгалтерам, робітникам.

Ми пишаємося нашими вихованцями, які в стінах інституту здобули найвищу кваліфікацію, пройшли становлення як учені, як особистості і тепер гідно представляють інститут в інших установах, в інших регіонах, в інших країнах.

Висловлюємо теплі слова подяки науковцям, які тривалий час працювали в установі і зробили вагомий внесок у розвиток науки, а зараз знаходяться на заслуженому відпочинку: Василю Петровичу Ситнику, Михайлу Івановичу Логінову, Катерині Яківні Короті, Івану Івановичу Щербаню, Людмилі Олександрівні Сенченко, Галині Геннадіївні Тимоніній, Володимирю Григоровичу Скоропаду, Любові Юріївні Клещенко, Ніні Миколаївні Басанець та іншим.

У нашій пам'яті назавжди залишаться вчені, які зробила суттєвий внесок в аграрну науку по луб'яних культурах, але яких вже немає разом з нами: Григорій Іванович Сенченко, Павло Арсентійович Голобородько, Микола Дмитрович Мигаль, Вячеслав Гаврилович Вировець, Андрій Павлович Дьомкін, Михайло Олександрович Тимонін, , Петро Олексійович та Анатолій Петрович Горшкови, Микола Михайлович Сидоренко, Ірина Іванівна Реп'ях, Євдокія Сидорівна Гуржій, Галина Анатоліївна Хреннікова, Антоніна Дмитрівна Бондаренко, Петро Тихонович Борисенко, Василь Іванович Пильник, Григорій Іванович Гончаров, Самуїл Самуїлович Воловик, Сергій Никанорович Ляшенко, Іван Логінович та Ольга Савівна Нечипоренки, Віктор Іванович Буянов, Василь Іванович Тищенко, Борис Васильович Лесик, Віра Яківна Туголукова, Григорій Романович Бедак, Марія Михайлівна Сажко, Володимир Миколайович Галушка, Петро Анатолійович Горбенко, Віктор Григорович Баранник, Любов Антонівна Лепська, Володимир Андрійович Солдатенко, Тамара Миколаївна і Віталій Сергійович Головії та багато інших.

Честь і хвала нині живущим, вічна пам'ять тим, кого уже немає серед нас.

У складних умовах сьогодення, при значних фінансових та матеріальних труднощах, колектив інституту адаптується до ринкових умов, знаходить своє місце на світовому ринку наукоємної продукції, що дозволяє вирішувати питання його життєдіяльності. Сподіваємося і докладаємо зусиль до розширення географії і обсягів наукових і комерційних контактів, що дасть змогу поновити матеріальну базу, прилади і обладнання, мріємо про відновлення виробничого та житлового будівництва. Колектив інституту має здорові амбітні плани щодо нових напрямів наукових досліджень, підвищення культури землеробства, урожайності сільськогосподарських культур, створення нових виробництв, підвищення рівня заробітної плати працівників та покращення умов їхньої праці. І все це ми невід'ємно пов'язуємо з розвитком галузей коноплярства і льонарства України, де установа відіграла, відіграє і буде відігравати роль лідера. Не дарма за результатами роботи колектив інституту, окремі його науковці і трудові колективи неодноразово здобували перемоги у міському конкурсі «**Професіонал року**», у різних номінаціях.

Сердечно вітаємо працівників інституту нині працюючих і тих, хто знаходиться на заслуженому відпочинку, усіх, хто причетний до нашої діяльності, з ювілеєм. Щастя Вам, добра, міцного здоров'я, творчого довголіття, фінансової стабільності і процвітання нашого рідного інституту. Слава Україні!

Л.ЖУПЛАТОВА